

A szintó cigányok társadalmi és nyelvi azonosítása írott forrásokban és a közösségek gyakorlatában¹

ANDRÁS MÁRTON BALÓ – MÁTYÁS ROSENBERG

The Social and Linguistic Identification of the Sinto Gypsies in Written Sources and Community Practices

Keywords: sinto, gypsy, grinder, ethnonym, manouche, manuš

---

1. Bevezető

A *szintó* elnevezés a cigányoknak azon csoportját takarja, amely a feltehetően a 14. század végén a Balkánról megindult elvándorlás során német nyelvterületre jutott. Ők képezik a ma Németországban élő cigányok legnagyobb alcsoportját, és nyelvi, illetve kulturális szempontból az angliai és a finnországi cigányokhoz állnak legközelebb, akik maguk is Németországon keresztül jutottak el ezekre a területekre (Margalit–Matras 2007). Az egykori német fennhatóság révén ma szintó csoportok élnek Hollandiában, Belgiumban, Ausztriában, Svájcban, Olaszországban, és a német területről való későbbi elvándorlás folytán kisebb számban még megtalálhatók Oroszországban, Romániában, Szerbiában és Magyarországon is, illetve a szintók egyik ága *manouche/manuš* néven Franciaországban. A távolabbra szakadt csoportok között is akadnak, amelyek szoros vagy kevésbé szoros kapcsolatokat ápolnak a németországi szintókkal, és nemegyszer tökéletesen tudatában vannak német „gyökereiknek”.

Bár hagyományosan jellemző rájuk, hogy kívülállók számára nem fedik fel azonoságukat, nem beszélnek a kultúrájukról, nyelvükről, és szigorú szabályokat alkalmaznak a nem cigányokkal való kapcsolattartásra, a csoporton belül is vannak különbségek ezen a téren (Elšík 2005, 166. p.). Nyitottságukat és kedvességüket régebbi és újabb források (például von Sowa 1890/91 vagy Lator 2013) egyaránt alátámasztják, ahogy saját terepmunkánk is ezt igazolja.

---

1 A tanulmány az NKFIH K 125596 (kutatásvezető: Kálmán László) és 129378 (kutatásvezető: Szalai Andrea) számú projektek keretében, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított támogatás segítségével valósult meg.

2. Szintó adatokat tartalmazó források a kezdetektől napjainkig

Az első dokumentált szintó adatokat feltehetően a Johan van Ewsum nevével fémjelzett, valamikor 1570-ben bekövetkezett halálát megelőzően keletkezett szógyűjtemény tartalmazza, amelyre azonban csak jóval később figyeltek fel (Kluyver 1900). Még ennél is régebbi a bencés szerzetes Johannes ex Grafing által vélhetően 1510 és 1515 között Bécsben összeállított szólista, amely egészen a közelmúltig ismeretlen volt (Knauer 2010). Ahogy azonban Adiego 2020 kifejti, bár Norbert Boretzky azt feltételezi, hogy az ebben szereplő szavak a szintó dialektusból származnak,² ez mégsem bizonyítható egyértelműen. Már jóval későbbi, de ezzel együtt is régi forrásként említhető Hiob Ludolf német orientalista, aki maga gyűjtött cigány szavakat, minden valószínűség szerint Frankfurtban vagy környékén (Ludolfus 1691). Ebben az esetben már nagy valószínűséggel állapítható meg, hogy az adatközlők szintó cigányok lehettek, bár a szerzőnek végül nem sikerült semmilyen megnyugtató következtetésre jutnia a cigány nyelv besorolását illetően (Adiego 2020, 65. p.).

A 18. századból már több cigány nyelvi adatról van tudomásunk, és ezek döntő többsége a szintó változathoz származik. Ezek közé tartozik egy waldheimi árvaház 1726-ban közzétett jelentése, amely mintegy 120 szót és kifejezést tartalmaz (N.N. 1726), valamint Mathurin Veyssièrre La Croze orientalista és könyvtáros 1741-ben megjelent életrajza (Jordan 1741), amelyben a spandai börtön foglyaitól hallott szavak és kifejezések találhatók. Egy 1755-ös mű már terjedelmes szintó szótárt és egy összefüggő szöveget is tartalmaz (N.N. 1755). Igaz ugyan, hogy tévesen a *rotwelsch* névvel jelölik, amely valójában egy német tolvajnyelv, azonban az ilyen jellegű következtetlenség ekkoriban még nem ritka (Scala 2020, 87. p.). Ezután röviddel kezdett egyre inkább elterjedni a feltehetően ekkor már létező és a később teljes mértékben igazolt nézet a romani és a többi újind nyelv közötti rokonságról, többek között a magyar Vályi/Váli István történetén keresztül, amely Augustini ab Hortis Sámuel szepességi lelkész írása révén vált ismertté (ab Hortis 1776).

Ezt követően érkezünk el a cigány nyelvészeti kutatások egyik fontos, a szintó változathoz szorosan kapcsolódó mérföldkövéhez, Johann Christian Christoph Rüdiger 18. század végi munkájához, amelyben egy korabeli hindusztáni nyelvtanra támaszkodva, összehasonlító nyelvészeti módszerekkel bizonyította be a cigány nép és nyelv indiai eredetét, cigány nyelvi adatai pedig egyértelműen egy szintó adatközlőtől származnak (Rüdiger 1782). Ahogy Matras 1999a találóan írja, Rüdiger összehasonlító elemzése kontaktusnyelvészeti és tipológiai szempontból egyaránt úttörő jelentőségű volt, hiszen felismerte, hogy a hasonlóságok mellett a rendszeres különbségek is alátámaszthatják két nyelv közös eredetét.³

2 Személyes közlés alapján.

3 Rüdiger művét sokáig elhomályosította Heinrich Grellmann mindössze egy évvel később megjelent műve, amelyet sokáig idéztek a cigány nyelv eredetével kapcsolatban (Grellmann 1783). Ötleteinek egy részét azonban feltehetően mástól vette át (ld. Matras 1999a; Ruch 1986).

A tudományos érdeklődés a szintók nyelve iránt a 19. század további részében és a 20. század első felében sem lankadt, sőt egyre többen tanulmányozták (l. Liebich 1863; Finck 1903; Gilliat-Smith 1907; Urban 1911; Otter 1931; Weltzel 1938), és ez a 20. század második felében is folytatódott, már specifikusabb jelenségeket is vizsgálva (pl. Holzinger 1996 vagy Matras 1999b).

Bár a kalo/szintó/manuš cigányok feltehetőleg már a 16. század óta jelen vannak Olaszországban és Franciaországban (Franzese 2004), az ezeken a helyeken beszélt változatokról viszonylag későn, csak a 20. század második felére jelentek meg először írások (pl. Jean 1970; Daval-Joly 1979; Franzese 1985; Formoso-Calvet 1987; Partisani 1973 és 1981; Valet 1984), néhány kivétellel, mint például Winstedt 1951, a dániai szintóról szóló Miskow-Brøndal 1923, vagy a Sigismondo Caccini által a 19–20. század fordulóján a rozengro szintóról gyűjtött adatok, amik csak jóval később láttak napvilágot (Barontini-Piasere 2001). A Magyarországon élő szintók nyelvének leírására mindeddig először és utoljára Mészáros 1980 tett kísérletet, ezt szeretnénk frissíteni a jövőben a terepmunkánk során szerzett nyelvi adatok segítségével.

3. A szintó etnonimák

Rüdiger az általa megismert szintó változatot beszélő csoport alapján általánosítva jegyzi meg, hogy a cigányok, bár csupán sárgák, magukat a 'fekete' jelentésű *kalo* névvel illetik (Rüdiger 1782, 79. p.). Ez egyrészt egyezik a szintókkal szorosabb nyelvi és kulturális rokonságban álló brit-szigeteki, skandináviai és ibériai cigány népség által önmagukra alkalmazott elnevezéssel (vö. *caló*), másrészt azt is valószínűsíti, hogy a ma használt szintó elnevezés akkor még nem volt elterjedt.

A ma Franciaországban élő és a szintó változatot beszélő cigányok *manuš/manouche* nevét a német cigányokra alkalmazott exoetnonimaként (külső elnevezésként) csak a 19. század első felében dokumentálták először, belső névként pedig csak a második felében, bár az alvilág nyelvével foglalkozó kiadványokban már a 18. század végén felbukkan mind a *manuš*, mind a *sindo* alak (Piasere 2019), és a *manuš* feltehetően a 18. századig használatban volt a német cigányok körében (Gilad-Matras 2007), akik között később terjedt el a *sinto* elnevezés.

A *kalo* és a *manuš* elnevezések az indoárja lexikai örökségből származnak, azt azonban sem bizonyítani, sem cáfolni nem tudjuk egyértelműen, hogy csoportnévként való használatuk kezdete vajon a cigányok Európába érkezése előttre vagy utánra tehető, bár Yaron Matras szerint könnyen elképzelhető, hogy csak később, már Európában kezdték el ezeket magukra használni.⁴ Itt érdemes megemlíteni egy olyan endoetnonimát (belső elnevezést), amely több helyen, egymástól függetlenül megjelenik: a *romanichal* elsősorban Angliában, Észak-Amerikában és kivándorlás révén további angol

4 Személyes közlés alapján.

nyelvtérületeken bukkan fel, de amint Benišek 2020 tárgyalja, különféle alakváltozatokban megtalálható Görögországban, Baszkföldön, Finnországban, a Krímben és még Németországban is. A szó maga minden bizonnyal a *romani* ‘cigány’ nőnemű melléknévből és a kései proto-romani, ‘rokonság, család, törzs’ jelentésű, nőnemű **čhel* főnévből álló összetétel, amely később metonímia révén a csoport egy tagjára kezdett vonatkozni (Benišek 2020, 17. p.).

3.1. A szintó elnevezés etimológiai és gyakorlati kérdései a történeti forrásokban

A fentiekkel ellentétben ugyanakkor a *szintó* név eredete homályos. Annyi bizonyos, hogy csak a 19. század második felében váltotta fel teljesen a 18. század második feléig használt *kalo* elnevezést Németországban (Gilad–Matras 2007), és egy ideig minden bizonnyal párhuzamosan léteztek. Széles körben elterjedt tévhit, hogy a *szintó* szó összefüggésbe hozható a Szindh nevű pakisztáni tartománnyal, ám, mint ahogy azt Matras 1999a részletesen kifejti, ennek semmilyen valós, tudományos alapja nincsen. Érdekesség, hogy maga Rüdiger az, aki az elsők között elmélkedik tudományos alapon arról, vajon a cigányoknak van-e kapcsolata Szindh tartománnyal. Mivel ő azonban, mint ahogy azt fentebb írtuk, még nem ismerte a *szintó* nevet, a külső elnevezésként használt *Zigeuner* szó alapján feltételezi a kapcsolatot, hiszen a *Sind* szóból könnyen válhatott *Zing* még Ázsiában (Rüdiger 1782, 80. p.). Rüdiger többek között olyan kiváló, sok nyelvet ismerő tudósok munkáira is hivatkozik, mint az egyébként egymással is barátságban álló Barthélemy d’Herbelot orientalista és Jean de Thévenot utazó, nyelvész. Thévenot említést tesz a Sindy vagy Sinde tartomány határában élő, hajókat kirabló, *zingane* nevű népről (Thévenot 1674, 347. p.), d’Herbelot pedig a zing nép *Zingistan* nevű országáról, amelyet Etiópiával azonosít (d’Herbelot 1697, 929. p.). Rüdiger mindazonáltal, ugyancsak haladó hozzáállását tanúsítva, nem bízik a pusztá homofóniában, és ezért is inkább a Szindh tartomány nevére visszavezetett etimológiát tartja elképzelhetőnek, de kizárólag a *cigány*, nem pedig a *szintó* névvel kapcsolatosan, amelyet tehát nagy valószínűséggel nem ismert. Mindezek alapján az a különös helyzet állt volna elő, hogy míg a cigányok már nem az ősi nevüket használták saját magukra, addig a nem cigányok továbbra is annak a származékát használták (Matras 1999a, 109. p.).⁵

A *szintó* elnevezést az úgynevezett Sulz listában találjuk meg először (Schäffer 1787), majd a 19. századi leírásokban egyre jobban elterjed, míg végül teljesen felváltja a korábbi *kalo* endonímát. A rendfenntartó szerv számára egy rendőrfelügyelő által készített feljegyzésben németből cigányra, illetve az ugyancsak vándorló életmódot folytató jeni/jau-

5 A *szintók* és Szindh tartomány összekapcsolása később is felbukkan olyan, megalapozatlan elméletekben, amelyek szerint a *szintók* különálló csoportot képeztek és egy harcosokból álló indiai kasztból származnak, akik a többi, egy másik harcos kasztból származó cigányok előtt már elvándoroltak Indiából, majd később egyesültek (ld. Kochanowski 1994). A Németországban használatos „Sinti und Roma” szókapcsolat második eleme a később, a 19. századtól kezdődően Németországba vándorolt, további cigány csoportokra vonatkozik.

ner csoport tolvajnyelvére lefordított mondatok is vannak, és ezek között szerepel, a tolvajnyelvi szövegben a cigányokra tett utalásként a *sende* kifejezés. Matras 1998 szerint a jenis nyelvben a leginkább elterjedt kifejezés a cigányokra a *manisch* (amely a *manuš* szóból származik), és ebből arra következtet, hogy a *szintó* eleinte a német cigányoknak csak egy bizonyos, kisebb csoportjára vonatkozhatott (Matras 1999a).

4. Szintó definíciós kérdések Magyarországon

A magyar nyelvű és a nemzetközi szakirodalomban mára meghonosodtak a magyar *szintó*⁶ (ill. romani *sinto* és *manuš*) csoportnevek. Számos más elnevezéssel is találkozunk, melyek részben vagy egészben ugyanazon csoportokat jelölik eltérő aspektusból. Ami a magyar szintók elnevezéseit illeti, önmagukra a *szintó* vagy *szintó cigány* megnevezés mellett leggyakrabban a családban régebben vagy jelenleg is űzött foglalkozás nevét használják. A teljesség igénye nélkül, pl. (*vándor*)*köszörűs*, *hárfás*, (*kör*)*hintás*, *mutatványos*, *búcsús*, *utazó*, *vidámparkos*. Ezek a csoportnevek máig az egyéni és csoportidentitás részei akkor is, ha adott esetben a tradicionális foglalkozásaikat már több generáció óta nem űzik.

Jellemző, hogy a társadalom egységesnek tekint és minősít a környezetében élő, nyelvi, kulturális és szociális szempontból egyaránt heterogén népcsoportokat (I. Szalai, 1997, 7. p.), így a szintókra csak abban az esetben alkalmaznak külön megnevezést, ha valamilyen szempont alapján megkülönböztethetőek más cigány csoportoktól. A leggyakoribb külső elnevezés a *német cigány*, mellyel a szintók is azonosulnak, a *szintó* szót is rendre így magyarázzák, az oláh-cigányok pedig többnyire a *njamcicko řom* 'német cigány' megnevezést használják a szintókra. A beás cigányok a Dunántúlon a *köszörűsnek* tekintett csoportokra vagy a *kisiriš ~ kisireš* 'köszörűs' megnevezést használják, vagy – mint romani nyelvet beszélő cigányokra általában – a *lăkătar* 'kolompár' terminust alkalmazzák.

4.1. Nyelvi és társadalmi azonosítás és különbségtétel

A szintók a cigányság Magyarországon élő alcsoportjaira a saját nyelvükön különböző neveket használnak. A *valaxo* 'oláh' jelöl minden oláh-cigány csoportot, belső különbségekre való tekintet nélkül, a *khevro*⁷ a muzsikus (más néven kárpáti vagy magyar) cigányok megnevezésére szolgál, a *mult(r)emoxari* 'teknővájó'⁸ a beás közösségek neve, a

6 Mészáros (1980) magyar szövegek környezetben még *sinto* alakban írja, feltehetően a cigány nyelvű ejtést követve, de a szó a magyar nyelv részévé vált, adatközlőink pedig minden esetben hosszú szóvégi magánhangzóval ejtették.

7 Etimológiája bizonytalan. Uhlik szerint a szó jelentése 'bogár' (vö. Vekerci 2000, aki szerint a német *Käfer* 'bogár' szóból származik), a Jugoszláviában élő szintó cigányok is *hebro* nével illették a nem szintó cigányokat, illetve a hitehagyott törzsi [sic!] testvéreiket (ld. Uhlik, 1955–1956, 1957; Mészáros 1980, 43. p.). Elképzelhető a *xevri* 'vadnyúl' etimológia is (vö. pl. romani *sir* 'fokhagyma', mely szintén a muzsikus cigányok gúnyneve egyes oláh-cigány dialektusokban).

khunto 'koldus'⁹ a vegyes házasságból származó, gyakran elmagyarosodott, de önálló csoportot nem alkotó szintók neve, a *hi(n)snari* ~ *hiencnari* pedig a köszörűs cigányok egy bizonyos csoportját jelöli.

Utóbbi megnevezés és annak jelentése számos kételyt és ellentmondást vet fel. Az elnevezés homályos, ugyanis Mészáros (1980) közlése szerint a nyugat-dunántúli svábok, azaz a *hiencek*¹⁰ nevének átvétele, ők maguk pedig a magyar cigányok egyik etnikai alcsoportját képezik, a szintók *hinstike sinti* névvel is illetik őket. Ellenben Bodnárová (2015, 19. p.) adatközlőire támaszkodva úgy fogalmaz, hogy a *hinsnari* nevet a szentkirályszabadjai és mohácsi szintóktól kapták. Vekerdi (1984, 67. p.) szerint a vend nagyon közel áll a kárpáti cigány (romungró) délnyugati, *hiencnari* dialektusához. Ebből arra lehet következtetni, hogy szerinte a veszprémi vend cigány [*hiencnari*] átmenetet képez a vend és a romungró nyelvjárások között (Bodnárová 2015, 19. p.). Bari (1999, 12. p.) mindezekkel ellentétben a szintó és vend cigányokat egy csoportként kezeli, majd két etnikai alcsoportra (*hinsnar* és a *šlejfar* 'köszörűs') és nyelvűket a hozzájuk tartozó szubdialektusokra osztja.

Terepmunkából származó adatainkra támaszkodva azt tapasztaljuk, hogy a cigány közösségek egyes tagjai interetnikus és/vagy nyelvi határvonalat húznak a szintó, a vend és a *hiencnari* közösségek közé. Eszerint míg egyes beszélők a vend és a *hiencnari* közösségeket homogénnek tartják és csak egyik vagy másik terminust ismerik és használják, addig mások két, egymással szorosabb kapcsolatot ápoló közösségként tekintenek rájuk. Ez a szintó közösségek esetében is igaz, ugyanis egyes beszélők szituatívan a köszörűs terminus használatával egy közös ernyő alá vonják a szintó, a *hiencnari* és/vagy vend közösségeket. A jelenség jól megfigyelhető az alábbi interjúrészletben:¹¹

F: Én szintó vagyok.

RM: *Rakres sintetikes? [Beszél szintóul?]* Beszéled a nyelvet?

F: Ááá, én nagyon keveset.

RM: Nagyon keveset? Az mit jelent?

F: Az a baj, hogy a volt feleségem oláh cigány volt, sajnos meghalt két éve. Na most a kettő nyelv az annyira üti egymást, hogy az... És így nem folytattam aztán. Meg a szüleim azok hisznáriul beszéltek, hisznárul. Nem tudom, hogy tudod-e, az mit jelent...

RM: Elmondod?

8 Minden bizonnyal a középfelnémet *multer*, mai német *Mulde* 'teknő' és *Macher* 'készítő' szavakból.

9 Valet (1986) az auvergne-i cigányok szókincsében a szóhoz jiddis eredetet társít, ezt az etimológiát azonban Wexler (2006) nem tartja elég meggyőzőnek.

10 A szónak sokféle dialektális alakváltozata létezik: *Heanzen*, *Hoanzen*, *Hienzen*, *Hinzen*, *Heinzen*.

11 A lejegyzésnél az informátor felismerhetetlensége érdekében a következő rövidítéseket alkalmaztuk: F – férfi adatközlő, RM – Rosenberg Mátyás.

F: Szintó köszörűs, csak azon belül voltak ilyen khunto... mindegy, hogy nevezik. Ilyen elmagyarosodott izé, s akkor azok másképp beszéltek. Nem rendes szintóul beszéltek. Szintóul beszéltek, de mégse igazi szintóul.

(Pomáz, 2016)

A szintók nyelvhasználatában a *sinto-khunto*, *sinto-hiencnari* kifejezések oppozícióként használatosak, a férfi beszédében azonban ezek inkább egy folyamat kiinduló- és végpontjaként funkcionálnak. A magát elsősorban szintóként definiáló adatközlő feltehetőleg azért tesz így, mert a pomázi szintók között él. Szülei nyelvátvételét vagy azért jelöli a kissé bizonytalanul ejtett *hisznári* terminussal, mert azt a szintó nyelvi közeg a sajátjától eltérő nyelvátvételként tartja számon, vagy azért, mert a pomázi szintók a szülei nyelvátvételében észlelték a nyelvcsere folyamatát, és emiatt idegenné vált számukra. Utóbbi a valószínűbb forgatókönyv, hiszen a derogatív *khunto* terminust is használja az adatközlő a saját szüleiére, ami az asszimilálódó, hagyományait elvesztő szintókat hivatott jelölni.¹² Önmagára viszont már hivatkozhat szintóként, hiszen sem ő, sem a környezete – néhány más cigány csoportból származó beházasodót leszámítva – nem beszél már cigányul, így a nyelvi hátrány nem akadályozza, hogy teljes jogú tagjává váljon a közösségnek.

Mint azt példákkal is igyekszünk bemutatni, az endo- és exoetnonimák változatos rendszere heterogén társadalmi, etnikai és nyelvi viszonyokra mutat rá, legfontosabb jellemzője az azonosítás és a különbségtétel. Feischmidt (2010, 8–9. p.) az etnicitás fogalmát egy viszonyként és egy hozzá kapcsolódó, strukturálisan fontos látásmódként határozza meg, mely „az elhatárolódás és a különbségtétel társadalmi praxisaiban realizálódik”. A társadalmi viszonyokba ágyazva a különbségeknek egy meghatározott rendjét hozza létre, ami az etnikai kategóriával jelölteket elkülöníti a homogénnek tekintett jelöletlenektől és e relációhoz többnyire hatalmi viszonyt is társít. „A tudomány hosszú ideig magától értetődő »etnikai csoportokat« vizsgált, amelyekre a kutatók úgy tekintettek, mint bizonyos kulturális örökségben és kulturális mintákban osztozó emberek összességére, avagy mint amelyeket a politikai hatalomért vagy más erőforrásokért való küzdelemben elfoglalt azonos pozíció határoz meg” (Feischmidt 2010, 12. p.). A cigány etnikai csoportok más etnikai csoportokhoz hasonlóan azonban nem eleve adott csoportként léteznek, hanem két módon hozzák létre őket: „belülről”, azáltal, hogy a csoportok tagjai reprodukálják a csoport képzetét és a hozzá való tartozásukat (pl. hárfázás, vonzalom a művészetek felé, köszörülés), és kívülről, a környezet kategorizációs, klasszifikációs tevékenysége révén (pl. német cigány) (l. Feischmidt 2010, 12. p.).

A *sinto*, *valaxo*, *khevro*, *hiencnari*, *mult(r)emoxari* kifejezések az etnikai (al)csoportok mellett a hozzájuk kapcsolódó nyelvátvételre is jelölik. Magyar beszéd során

12 Az asszimilálódó cigány csoportokra vonatkoztatva különböző helyeken a *khunto* terminushoz hasonlóan a *mesztic* (eredetileg 'bennszülött amerikai és európai szülők utóda' < spanyol *mestizo* < latin *mixticius*), a *tirpák* 'a Nyírségben lakó szlovák' (< szlovák *trpak*), a *korcs* 'nem fajtiszta állat', ill. a *misung* 'keverék' (< német *Mischung*) is előfordul.

jövevényszóként használják őket, etnonimaként és linguonimaként is, pl. *szintóul, valaxók, hiencnárík, mult(r)emoxáró*. A *khunto* nem konkrét nyelvváltozatot jelöl, hanem általánosságban jelentheti, hogy az illető már nem beszél tökéletesen szintóul (és ennek következtében nem is igazi szintó), de jelenthet más, alacsonyabb presztízzsel bíró nyelvjárást is, mellyel a kölcsönös érthetőség csak részben áll fenn.

5. A szintó nevek rövid áttekintése

A cigány név (*romano [a]nav*) a cigány kultúra jellegzetes eleme és az egyén azonosítását szolgálja, a szintóknál ezzel párhuzamosan a szintó név (*sintetiko lap*) tölti be ugyanazt a szerepet. A cigány neveknek több fajtája is ismeretes, melyet általában a közösség egyik nagy tisztelettel bíró idős férfi tagja adja a viselőjének, nem az egyén választja meg. Terepmunkánk során azt tapasztaltuk, hogy a legtöbb magyarországi közösségben már nem adnak szintó nevet.

Jelentéssel bíró férfi ragadványnevek pl. *Amslo* 'rigó', *Mácso* 'hal', *Stádlo* 'feketerigó', *Firsto* 'herceg', míg jelentés nélküliek lehetnek pl. *Tejteli*, *Bigyelo*, *Kukuci*, *Mekeli*, *Vuceli* stb. Jelentéssel bíró női ragadványnevek pl. *Khacca* 'macska', *Béze(mah)* 'seprű', *Ina* 'pulyka', *Svalma* 'fecske', jelentés nélküliek pl. *Stramanka*, *Vucla*, *Kucus*, *Begya* stb. (Mészáros 1980, 3. p.).

A szintók esetében a vezetéknev is kiemelt fontosságú, általában jellegzetes, német családnevet viselnek. A korábbi kutatásokból több német és nem német eredetű név is tudható, terepmunkánk során sikerült további nevekkal gazdagítani a sort (l. az 1. táblázatot). A szintók családneveinek hivatalos helyesírása több név esetében mára a magyar helyesíráshoz igazodott, pl. *Gartner* ~ *Gertner* < *Gärtner*, *Strausz* < *Strauss*, *Pfeifer* < *Pfeiffer*, azonban egyes esetekben a külföldön (is) munkát vállalók körében egy alacsony intenzitású, ezzel ellentétes irányú folyamat is elindult, főként azután, hogy Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz.

1. táblázat. Szintó családnevek eredet alapján a különböző forrásokban

	Német eredetű családnevek	Nem német eredetű családnevek
Mészáros (1980)	Berger, Brantner ~ Branntner, Jungvért ~ Jungwert, Riter ~ Ritter	Péter, Horváth
Bari (1999)	-	Gomán
Szuhay (2003) - Lator (2013)	Frizólia	Bukovics
Baló - Rosenberg	Brandt, Frizória, Gartner ~ Gertner, Junghaus, Jungvirt, Jungwirt, Jungvirth, Jungwirth, Mauer, Pfeifer, Resch, Réberger, Réhberger, Schwartz, Snéberger, Snétberger, Strausz ~ Strauss, Stumpf, Wuchinger	Gáspár

6. Összegzés

A szintók a cigányság sajátos csoportját alkotják. Ez egyrészt megmutatkozik más csoportokhoz képest talán nagyobb mértékű különállóságukban, másrészt jól jelzi ezt az a törekvés, hogy esetlegesen egzotikusabb, különlegesebb eredettörténettel ruházzák fel őket, amit magának a szintó etnonimának a nem teljesen egyértelmű, ezért kétségsbe vonható etimológiája is táplál. Korántsem képeznek ugyanakkor egységes csoportot; elég csak arra gondolni, hány különböző országban élnek szintók és manusok, akik a nyelvnek is különböző változatait beszélik. Az összetettség a kis lélekszámú magyarországi szintóknál is megjelenik, amit jól illusztrál egyebek mellett a különféle etnonimák időnként nehezen megragadható rendszere. A megnevezések funkciójának pontos megértéséhez érdemes a történeti forrásokat és a közösségek jelenlegi gyakorlatát egyszerre vizsgálni, hiszen az etnonimák – legyenek külsők, vagy belsők – az elhatárolódás és a különbségtétel révén jönnek létre, gyakran szituatívan használatosak és rajtuk keresztül lekövethetők azok a nyelvi és társadalmi változások, amelyek a csoport tagjait érik.

Irodalom

- Adiego, Ignasi-Xavier 2020. Historical Sources on the Romani Language. In Yaron Matras és Anton Tenser (szerk.): *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics*. London, Palgrave Macmillan, 49–81. p.
- Bari Károly 1999. *Cigány folklór – Magyarország, Románia. Gypsy folklore – Hungary, Romania* (10 CD + Kísérőfüzet). Budapest, Magánkiadás.
- Barontini, Michele és Leonardo Piasere (szerk.): 2001. *La Lingua degli Shinte Rosengre, ed altri scritti di Sigismondo Caccini*. Róma, CISU.
- Beníšek, Michael 2020. The Historical Origins of Romani. In Yaron Matras és Anton Tenser (szerk.): *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics*. London, Palgrave Macmillan, 13–47. p.
- Bodnárová, Zuzana 2015. *Vend Romani: a Grammatical Description and Sociolinguistic Situation of the so-called Vend dialects of Romani*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav obecné lingvistiky, Obecná lingvistika. (PhD disszertáció)
- Daval, Marcel és Dominique Joly 1979. La langue des tsiganes. *Saisons d'Alsace*, 67. 64–78. p.
- Elšík, Viktor 2005. Sintská a manušká romština: sociolingvistická situace, komunity mluvčích a dokumentace jejich jazyka. *Romano Džaniben, jevend*, 162–186. p.
- Feischmidt Margit 2010. Megismerés és elismerés: elméletek, módszerek, politikák az etnicitás kutatásában. In Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Budapest, Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet, 7–29. p.
- Finck, Franz Nikolaus 1903. *Lehrbuch des Dialekts der deutschen Zigeuner*. Marburg, Elwerts Buchhandlung.
- Formoso, Bernard és Georges Calvet 1987. *Lexique Tsigane: dialecte sinto piémontais*. Párizs, Publications Orientalistes de France.

- Franzese, Sergio 1985. *Il dialetto dei Sinti Piemontesi, note grammaticali e glossario*. Torino, Centro Studi Zingari.
- Franzese, Sergio 2004. *I Sinti Piemontesi: Origíni, stanziamenti, tradizioni, la guerra, la lingua romaní, bibliografia e materiali – Le Sinti Piemontákeri: katar véna, kaj dživóna siklí-pén, o kuribén i čib romaní, lilá ta vavér ková ke rakaréna pren le Sinti*. Edizioni „O Vurdón”.
- Gilliat-smith, Bernard J. L. 1907. The Gypsies of the Rhine Province in 1902-3. *JGLS New Series*, 1. 125–145. p.
- Grellmann, Heinrich M. 1783. *Die Zigeuner. Ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung, Sitten und Schicksale dieses Volkes in Europa nebst ihrem Ursprünge*. Dessau és Lipcse, Auf Kosten der Verlags-Kaffe.
- d’Herbelot, Barthélemy de Molainville 1697. *Bibliothèque orientale, ou Dictionnaire universel contenant tout ce qui fait connoître les peuples de l’Orient. Leurs histoires et traditions, véritables ou fabuleuse, leurs religions, sectes et politique, leurs gouvernement, coutumes, loix, mœurs, guerres, et les révolutions de leurs empires, leurs sciences et leurs arts, leurs théologie, mythologie, magie, physique, morale, médecine, mathématiques, histoire naturelle, chronologie, géographie, observations astronomiques, grammaire et rhétorique, les vies et actions remarquables de tous leurs saints, docteurs, philosophes, historiens, poètes, capitaines, et de tous ceux qui se sont rendus illustres par leur vertu, ou par leur savoir; des jugemens critiques et des extraits de tous leurs ouvrages, de leurs traitez, traductions, commentaires, abrezés, recueils de fables, de sentences, de maximes, de proverbes, de contes, de bons mots, et de tous leurs livres écrits en arabe, persan ou en turc, sur toutes sortes de sciences, d’arts, et de professions*. Párizs, Par la compagnie des libraires.
- Holzinger, Daniel 1996. Verbal aspect and thematic organization of Sinte narrative discourse. *GLS*, 46. 111–126. p.
- Hortis, Samuel Augustini ab 1776. Von der Sprache der Zigeuner és Beschluß von der Sprache der Zigeuner. *Kaiserlich-Königlich allergnädigst privilegierte Anzeigen aus sämtlich-kaiserlich-königlichen Erbländern*, Jahrgang 6. 85–88. és 93–96. p.
- Jean, Daniel 1970. Glossaire de Gadskeno manus. *ET*, 16 1. 4–68. p.
- Jordan, Charles Etienne 1741. *Histoire de la vie et des ouvrages de Mr. La Croze*. Amsterdam, François Changuion.
- Kluyver, A. 1900. Eene onuitgegeven lijst van woorden, afkomstig van Zigeuners uit het midden der zestiende eeuw. In *Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in Leiden over het jaar 1899 en 1900*. Leiden, E. J. Brill, 45–55. p.
- Knauer, Georg Nicolaus 2010. The earliest vocabulary of Romani words (c.1515) in the Collectanea of Johannes ex Grafing, a student of Johannes Reuchlin and Conrad Celtis. *Romani Studies, fifth series*, 20. 1. 1–15. p.
- Kochanowski, Vania de Gila 1994. *Parlons Tsigane. Histoire, culture et langue du peuple tsigane*. Párizs, Editions l’Harmattan.
- Lator Anna 2013. Akik szívből és rendesen csinálják. In Szuhay Péter (szerk.): *Távolodó világaink. A cigány-magyar együttélés változatai*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 179–187. p.
- Liebich, Richard 1863. *Die Zigeuner in ihrem Wesen und ihrer Sprache: nach eigenen Beobachtungen dargestellt*. Lipcse, Brockhaus.

- Ludolfus, Iobus [= Hiob Ludolf] 1691. *Ad suam historiam Aethiopicam antehac editam commentarius*. Francofurti Ad Moenum, Sumptibus Johannis David Zunneri. Typis Martini Jacqueti.
- Margalit, Gilad és Yaron Matras 2007. Gypsies in Germany – German Gypsies? Identity and Politics of Sinti and Roma in Germany. In Roni Stauber és Raphael Vago (szerk.): *The Roma: a Minority in Europe: Historical, Political and Social Perspectives*. Budapest, Central European University Press. 103–116. p.
- Matras, Yaron 1999a. Johann Rüdiger and the Study of Romani in 18th Century Germany. *JGLS, fifth series*, 9. 89–116. p.
- Matras, Yaron 1999b. Subject clitics in Sinti. *ALH* 46, 3/4. 147–168. p.
- Mészáros György 1980. *A magyarországi szintó cigányok (történetük és nyelvük)*. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Miskow, Johan és Viggo Brøndal 1923. Sigøjnersprog i Danmark. *Danske Studier*, 20. 97–145. p.
- N.N. 1726. *Beschreibung des Chur-Sächsischen allgemeinen Zucht-, Waysen- und Armen-Hauses ... Waldheim Anno 1716 allergnädigst aufrichten lassen Auf Befehl einer hohen Commission zum Druck übergeben, auch bei dieser neuen Auflage mit einem Rothwelschen und Zigeunerischen Lexico ... Erste und Zweyte Nachricht*. Drezda és Lipcse, Bei Christoph Hekels sel. Sohn.
- N.N. 1755. *Rotwelsche Grammatik. Beytrag zur Rotwelschen Grammatik, oder Wörterbuch von der Zigeuner-Sprache, nebst einem Schreiben eines Zigeuners an seine Frau*. Frankfurt.
- Otter, Karl 1931. Viennese Gypsies. *JGLS Third Series*, 10. 105–134. p.
- Partisani, Sergio 1973. Glossario del dialetto zingaro lombardo. *LD*, 9, 4. 2–29. p.
- Partisani, Sergio 1981. Glossario Estrekaria. *LD*, 17, 4/5. 58–60. p.
- Piasere, Leonardo 2019. Pour une histoire des auto-dénominations romanès. *Anuac*, V. 8, N. 1. 85–118. p.
- Ruch, Martin 1986. *Zur Wissenschaftsgeschichte der deutschsprachigen Zigeunerforschung von den Anfängen bis 1900*. Universität Freiburg. (PhD disszertáció)
- Rüdiger, Johann Christian Christoph 1782. *Neuester Zuwachs der teutsche, fremden und allgemeinen Sprachkunde in eigenen Aufsätzen*. Első kötet. Lipcse, P. G. Kummer.
- Scala, Andrea 2020. Romani Lexicon. In Yaron Matras és Anton Tenser (szerk.): *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics*. London, Palgrave Macmillan, 85–117. p.
- Schäffer, Jakob Georg 1787. *Sulz Zigeuner-Liste und genaue Beschreibung des zum Schaden und Gefahr des Gemeinen Wesens meistens in Schwaben, auch in Böhmen, Ungarn, so dann in denen Heßen Hanau-Lichtenbergischen Landen, und besonders bey Pirmasens herum sich aufhaltenden und herum vagirenden Räuber- und Zigeuner-Gesindels*. Stuttgart, Cotta.
- Sowa, Rudolf von 1890/1891. Notes on the Gypsies of north-western Bohemia. *JGLS, first series*, 2, 138–142. p.
- Szalai Andrea 1997. A beások. Az etnikai identitás határai a nyelvhasználat tükrében. *Kritika*, 12, 7–9. p.
- Szuhay Péter 2003. „Ez egy eredeti cigányélet”. Ozorai és tamási szintó cigányok. *Beszélő*, 8, 5. 90–98. p.

- Thévenot, Jean de 1674. *Suite de voyage de Levant dans laquelle, après plusieurs remarques très singulières sur des particularitez de l'Égypte, de la Syrie, de la Mésopotamie, de l'Euphrate et du Tygre, il est traité de la Perse et autres estats sujets au roy de Perse, ainsi que de sa Cour et des Religions, Gouvernement, Mœurs, Forces, Langues, Sciences, Arts et Coutumes de Peuples de ce grand Empire; et aussi des antiquitez de Tchehelminar et autres lieux vers l'ancienne Persepolis, et particulièrement de la route exacte de ce grand voyage, tant par terre, en Turquie et en Perse, que par mer, dans la Méditerranée, golfe Persique et mer des Indes. Seconde Partie.* Párizs, Charles Angot.
- Uhlik, Rade 1955. Iz ciganske onomastike. Imena plemena i narječja. *Glasnik Zemaljskog Muzeja. Istorija i etnografija*, Nova Serija 10, 193–209. p.
- Uhlik, Rade 1957. O denominacijama kod Cigana. *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu*, 12, 133–153. p.
- Urban, Reinhold 1911. *Die Sprache der Zigeuner in Deutschland. Eine volkstümliche Einführung.* Striegau, Huss Verlag.
- Valet, Joseph 1984. *Grammaire du Manouche.* Clermont-Ferrand, Magánkiadás.
- Valet, Joseph 1986. *Vocabulaire des Manouche.* Clermont-Ferrand, Magánkiadás.
- Vekerdi József 1984. The Vend Gypsy dialect in Hungary. *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Volume 34, 65–86. p.
- Vekerdi József 2000. *A comparative dictionary of Gypsy dialects in Hungary.* Budapest, Terebess.
- Weltzel, Hanns 1938. The Gypsies of Central Germany. *JGLS Third Series*, 17, 9-24, 73–80. p.
- Wexler, Paul 2006. *Jewish and Non-Jewish Creators of "Jewish" Languages.* Wiesbaden, Harrassowitz Verlag.
- Winstedt, Eric Otto 1951. Italian Romani. *JGLS Third Series*, 30, 132–139. p.

ANDRÁS MÁRTON BALÓ – MÁTYÁS ROSENBERG

THE SOCIAL AND LINGUISTIC IDENTIFICATION OF THE SINTO GYPSIES IN WRITTEN SOURCES AND COMMUNITY PRACTICES

The Sinti are a minority of the Gypsy population in Hungary, but their cultural, linguistic and social characteristics make them a well-identifiable group among other Romani-speaking Gypsy groups, different from the majority. In the first part of this paper, we present the sources dealing with the Sinti from a scientific-historical perspective, mainly from a linguistic point of view, from the 16th century to the present day, describing the different names of the Sinti and the historical and etymological dilemmas related to them. Then, drawing on our fieldwork data, we analyse the external and internal ethnonyms, surnames and related strategies that are important tools for the social and linguistic (self-)identification of the Hungarian Sinti.